

Politika a Nyugatban — a Nyugat politikája

Köszeg Ferenc említi a *Holmi* című folyóiratnak a 100 éves *Nyugatról* megemlékező számában, hogy a lap kiadója "csak 1916-ban tette le az óvadékot, amelyet a politikai lapoknak letétbe kellett helyezniük az esetleges sajtórendészeti bírságok fedezetéül, ezért addig a folyóirat napi politikával nem foglalkozhatott"¹. Azonnal hozzáteszi azonban, hogy politikai kommentárok, jegyzetek rendszeresen megjelentek a folyóiratban, főleg Ignotus tollából. (Politizáltak persze mások is, Szabó Dezső például magával Tisza Istvánnal keveredett vitába.) Erre az ellentmondásra Köszeg nem próbál magyarázatot adni. Jó okkal feltételezhetjük, hogy a politizálásra való jogosultság ellenőrzését az illetékes hatóságok csak az 1914-es, egész Európában felháborodást keltő sajtótörvény bevezetése, illetőleg a világháború kitörése után kezdték el igazán komolyan venni.

A *Nyugat* valóban a kezdetektől politizált, s ennek a politizálásnak valóban Ignotus volt a főszereplője egészen 1919-ig. Rajta kívül még néhány szerző írt több-kevesebb rendszerességgel politikai kérdésekről. Tehát inkább ennek a néhány embernek a politikai megnyilatkozásairól beszélhetünk, semmint a Nyugatban megjelenő és akárcsak hozzávetőlegesen egységes politikai irányvonatról. Nyilván az is jelez valamilyen hallgatólagos közösséget, hogy egy folyóirat milyen természetű politikai megnyilvánulásoknak ad helyet és arra nézvést is megkockáztathatunk feltevéseket (habár csak igen óvatosan), hogy milyen típusú politikai cikket nem közöltek volna le. De ez csak egy igen tág, többféle politikai meggyőződést is lehetővé tevő gondolati keretet biztosít.

A folyóirat három évtizedének politikai jellegű közleményeinek történeti szempontú elemzése külön monográfia tárgya lehetne. Magam csupán arra vállalkozom, hogy néhány, remélhetőleg nemcsak általam fontosnak tartott vonatkozást kiemeljek az első világháború végéig tartó periódusból, elsősorban Ignotusra figyelve, aki ebből a szempontból és ebben az időszakban egyértelműen főszereplő volt. (Nem tudok például olyan esetről, hogy politikai cikkek tárgyában bármiféle vitája lett volna Osváttal, akit ez a terület feltehetően nem nagyon érdekelt.) A Trianon után *Nyugat* érthető okokból sokkal ritkábban közöl közvetlenül

---

¹Köszeg Ferenc: *Egy letűnt nemzedék elfeledett krónikása*. Holmi, XX. évf. 1. szám, 2008. január, 125. o.

politikai tárgyú cikkeket. A lap politikai "vénája", ha szabad így megfogalmaznom, nem tűnik el ugyan, de soha többé nem nyilatkozhatik meg azzal az utóbb kissé naivnak látszó spontaneitással, mint a boldog békeidőkben, de akár még a világháború első éveiben is.

Schöpflin Aladár egy, a húszas években írott cikkében kiemeli, hogy Ignotus volt az elsők egyike, akik az általános választójog kérdésében jelölték meg a magyar politikai élet középponti problémáját.² Valóban: a főszerkesztő a *Nyugat* 1910/8-as számában közli a *Politika mögül* című rovat első darabját, s ebben a kis írásban, ha csak az említés szintjén is, azonnal felmerül a választójog kérdése. (Túlnyomórészt egyedül vitte ezt a rovatot egészen 1918 végéig, bár a későbbiek során néha mások is "beszálltak", mint Fenyő Miksa, Bíró Lajos vagy Gellért Oszkár.) Schöpflin pontosan írja le azt a szituációt, amelyben Ignotusnak az általános választójogért folytatott küzdelem szolgálatába kellett állítania publicisztikai tehetségét. A szocialistákat és a radikálisokat kivéve – mondja Schöpflin – a politikusok többsége úgy akarta megalkotni ezt a törvényt, hogy a választójog valójában ne legyen általános, hogy "a lehető legtöbb garanciával legyen körülbástyázva a reform valóságos vagy vélt veszedelmei ellen." Azzal árnyalhatjuk ezt a helyzetleírást, hogy Ignotus (éppen, mivel próbált a realitások szintjén maradni) maga sem táplált töretlen bizalmat ez ügyben. A *Nyugat* 1912/18-as számában például arra ösztönzi radikális barátait, hogy engedjenek "az általános szavazati jog doktrínér teljességéből, kiszorítván ezzel a végre-valahára való testté váltát a legjobb választójogi reformnak"³. Tehát pontosan érzékeli azt, amit Kőszeg Ferenc szerint a "radikálisan szabadelvű" idős Deák-párti publicista, Halász Imre nem értett meg kellőképpen: a nemzetiségek parlamenti súlyának növekedésével járó kiszámíthatatlan következményeket. Az a lehetőség, írja Kőszeg, hogy a nemzetiségi törekvések a magyar állam kereteit is szétvethetik, nemcsak Halásznál, hanem a *Nyugat* többi szerzőjénél sem vetődik fel. Nos, mint láttuk, ez nem helytálló. Ignotus az 1912/ 13-as számban figyelmeztet arra, hogy mire a liberális, demokratikus és radikális frázisok valóra válnának, addigra "ez a társadalom nem lesz sehol". "Imádom a népemet, imádom a radikalizmust, de még jobban imádom a hazámat"- jelenti ki. Ezért mondja az általános választójog híveinek, hogy a politika nem a

²Schöpflin Aladár: *Ignotus sorsa*. *Nyugat*, 1924. dec. 2. XVII. évf. 23. szám, 665. o.

³*Nyugat*, 1912. szept. 16. V. évf. 18. szám, 448. o.

hajlíthatatlan elviség, hanem az exigenciák és kompromisszumok művészete, s ha valaki ezt felismeri, önmaga számára is váratlan "kézfogásokra" kényszerül. A következő számban Radó Sámuel lényegében ugyanezt, vagyis az általános választójog "lassú átmenetben" történő bevezetését ajánlja, vagyis elmondhatjuk, hogy ebben a kérdésben a Nyugat nagyjából meghatározható irányba húz.

Egyetérthetünk azonban egy másik megfigyeléssel Kőszeg idézett tanulmányából. Halász Imre nemzedékének szabadelvűsége azon a meggyőződésen alapult, hogy a dualista államszerkezet a záloga a nemzet boldogulásának. Ignó - nyilván nem egyedülként a generációjából - túllépett ezen, megfogalmazva, hogy a dualizmus a "végét járja". A dualizmusnál jobb lehetőségnek látta ellenben a birodalmi parlament létrehozását, vagyis egy olyan központosítást, ahol megnő a politikai játéktér, s ahol "a magyar legalább a németekre, a lengyelekre, az olaszokra, sokszor a ruténokra, sőt alkalomadtán az oláhokra számíthatna"⁴. Ez akkor is figyelemreméltó elképzelés volt a maga idejében, ha a szarajevói merénylet talajtalan álmodozássá minősítette át. Külön feladat lenne tehát elemezni a Nyugat bel- és külpolitikai tárgyú közleményeit ebben az időszakban, hogy megállapíthassuk: volt-e ennek az eminensen irodalmi folyóiratnak néven nevezhető politikai irányvonala?

Az irodalomtörténetet azonban valószínűleg jobban érdeklik a Nyugatban megjelenő vélemények irodalom és politika viszonyáról. E viszony néhány elemének felvillantásához lépünk vissza az időben és idézünk fel egy polémiát 1911-ből. Ignó Bresztovszky Ernőnek, a Népszava szerkesztőjének két cikkére válaszol, amelyekben a szociáldemokrata újságíró "a Nyugat hitehagyásának s leromlásának tüneteit veszi észre", valamint támadja Babitsot feltételezett kongreganizmusa miatt⁵. "Eszem ágában sincs a magunk ítéletét s művészbárataink értékét megaláznom azzal, hogy kiállok érte, hogy megmagyarázom, hogy türelmi bárcát könyörgők számára"- írja Ignó. "Bánt, hogy Ady Endrét költői és felforgatói korszakosságának velünk való összeforrottságáért velünk szemben való pártfogoltatás bántása éri. Meglep a kultúraellenesség, mely nem büszke velünk együtt, hogy Babits Mihály az ő nemes művészete s mély ítélete remekeit a *Nyugatban* viszi a nemzet elé. De én nem játszom

---

⁴Idézi Kőszeg, i. m. 127. o.

⁵ Ignó: *Tünetek*. Nyugat, 1911. október 16, 20. szám, 683-686. o.

ki egyiket a másik ellen, egyáltalában nem teszek osztályt egyformában becsült sok művésztársunk közt, s nem játszom a vádkomédiával szemben azt a védkomédiát, hogy komédiázott vádakkal mint vádakkal számoljak le. Csak mert a szocializmus nevében is vegyül hang e lármába: azért kell szokásunk ellen mégis megállnom, hogy figyelmeztessen szocialista barátaimat, mennyire csupán tanulniok szabadna ellenfeleiktől, de mily végzetes volna, ha hozzájuk betegednének. A *Nyugaton* semmiféle politika iránt nem kereskedhetik senki – ha igaz is, hogy a *Nyugat* radikális újságnak indult, sőt az az igazság, hogy ma még radikálisabb, mint elejével volt. Mert ez – most figyeljen az inkvizíció, ebből tán máglyát rakhat alá – ez véletlenség volt, azaz hogy éppen nem volt véletlen. Véletlenség volt annyiban, hogy a *Nyugat* nem főképpen politikai célokkal nem főképpen politikai szolgálatokra alakult, hanem művésziekre, a művészetnek a politika tolokodásától való szabadsága kiküzdésére és megtartására. De éppen nem volt, nem is lehet véletlenség azért, mert egyfelől a szabadságharcok éppúgy összefüggenek egymással, mint a reakciók, s mert, másfelől, mikor a *Nyugat* a szabad művészet számára követelt és vívott ki jogot, természetes menedéke lett azoknak, kiket a ma mondanivalói izgatnak, saját helyzetük sugalmaz, a feltörekvő gondolatok érdekelnek. A *Nyugat* valóban radikális újság, igen határozott társadalmi irányú – de éppen azért, mert nem szab írói elé egyéb kötelességet, mint hogy tudjanak írni és, ami ezzel egyet jelent, szabadon írjanak hitük szerint. Sohasem engedte, hogy programokkal, hagyományokkal, tekintélyekkel vagy bárminő szent eszmékre való hivatkozással fogják be vagy igazítsák a költő száját – s e törekvése egybeesik a politikai radikalizmusával, méginkább a szociáldemokráciáéval, melynek jogossága áll vagy bukik a mértékkel, amennyire szabadságot tud biztosítani minden egyéniségnek. /.../ Ha akadnak művészek – s nem lehet nem látni, hogy akadnak – kiket a napi élet nem lelkesít vagy nem a szabadsági politika az, ami lelkesít: az nem vonja ki őket e politika védelme alól. /.../ Jól elkülönböttem én itt a *Nyugattól*, mely főképp művészi újság, a *Népszavát* és, mondjuk, a *Szocializmust*, melyek politikai, tudományos és társadalmi pártlapok. Ezek, ha s amennyiben művészi munkákat tesznek közzé, helyes és természetes, ha csakis nézeteket, mégpedig szocialista nézeteket vallóknak adják meg a szólás jogát. Ha propagandás könyvtárat indítanának, senki nem vehetné tőlük rossz néven, ha a klasszikusok sorát nem nyitnák meg

Dantével, aki katolikus, Gothével, aki közömbös és Shelley-vel, aki magának élő. De jaj volna a szocializmusnak, ha az következnek belőle, hogy Dante, Goethe és Shelley nem költő és indexre kell tenni – s jaj volna a magyar szocializmusnak, ha a maga ható területén akarna olyasmit tanítani, ami ellenkezik a szocializmus leglelkével. Távol áll tőlem, hogy én is denunciáskodjam, de mikor a szocializmus nevében ütnek költőkké vagy akarnak elütni a költészettől költőket, meg kell mondanom, hogy ez a gondolatmenet szocialista gondolatmenetnek ijesztő. /.../ Szakasztott ugyanaz volna, mint amit a reakció s kivált a klerikalizmus a szocializmus ellen mível. Az is az egészség, az erkölcs, az értelem s a születendő gyermekek nevében üldözi a szocializmust.” Ignotus álláspontja ekkor világos és egyértelmű. Váratlannak sem mondható, hiszen már 1908-ban leszögezte: “A szabadság ügye egy, s aki az irodalom szabadságáért harcol, az a nemzet szabadságának is a katonája.”⁶ Hozzá kell tennünk, hogy nem állt egyedül ezzel a felfogásával (példaként hivatkozhatunk Bíró Lajos *Leszámolás Ibsennel*, vagy Ambrus Zoltán *A felpofozott irodalom* című írására a *Nyugat* 1908/15-ös illetve 1908/21-es számából). Kijelenthetjük tehát, hogy a folyóirat azon munkatársai, akik rendszeresebben megnyilatkoztak az irodalom és a politika viszonyát illetően, meglehetősen egységes álláspontot képviseltek.

Ezt erősíti meg Ignotus nyitó előadása is azon a vitasorozaton, amelyet a Társadalomtudományi Társaság rendezett 1912 tavaszán “Irodalom és Társadalom egymáshoz való viszonyáról”⁷. Az előadás láthatóan kiváló alkalmat jelentett számára ahhoz, hogy minden korábbi kísérleténél szabatosabban foglalja össze a problémakörrel alkotott nézeteit. A Társaság által feltett kérdések egyrészt arra vonatkoztak, hogy miként befolyásolhatja az irodalom a társadalmat és viszont, másrészt arra, hogy egy irodalmi mű értékét befolyásolja-e “a benne kifejezésre jutó társadalmi ideál”? Az előadó mindenekelőtt leszögezte, hogy ezekről a kérdésekről nem lehet anélkül gondolkodni, hogy figyelembe ne vennénk: a magyar irodalomban “az utóbbi öt esztendőben” “nagy irodalmi megújulás” ment

---

⁶Ignotus: *Hadi készülődések*. Nyugat, 1908. 24. szám

⁷Huszdik Század, Tizenharmadik évfolyam, 1912. május. 666-672. o.

A tanulmányt Ignotus változatlan formában közreadta a Nyugat 1912. április 1-i számában. V. évf. 7. szám, 584-590. o.

végbe (amivel természetesen főleg a *Nyugat* indulására célzott). Ennek a lényege azoknak az új költőknek, íróknak a felbukkanása volt, akik “új mondanivalókat” akartak kifejezni és nem nyugodtak bele abba, hogy a konzervatív kritika *látszólag* esztétikai érveléssel kiszorítsa ezeket a mondanivalókat (tehát őket magukat is) az irodalmi életből. A támadók kiemelték e mondandók közül azokat, amelyeket a politikai radikalizmus üzeneteivel tudtak azonosítani, mi által e politikai irányultságot az új irodalom természetes szövetségesévé tették.

Ignotus szerint ezen a ponton kezdődtek a félreértések. A kétféle – esztétikai és politikai – szabadságharc időlegesen egybeesett egymással “a politikai radikalizmus diadalmasan lobogtatta az írói szabadság zászlaját”. Az új irodalom képviselői azonban nem váltak, mert nem válhattak egy politikai nézetrendszer szószólóivá. “Vagyis: az írók olybá vették a radikalizmus segítségét, hogy ez kutyakötelessége volt, és semmi egyébbel nem akarták leróni hálájukat, mint azzal a faktummal, hogy ők vannak, olyanok, amilyenek, s úgy írnak, ahogy írnak.”⁸ Ignotus hangsúlyozza: ő és generációja éppen eléggé tisztában van az irodalom társadalmi fontosságával ahhoz, hogy megengedhesse magának ezt a könnyedén ironizáló előadásmódot. Valójában azonban (legalábbis a radikalizmus, vagyis a szabadelvűség szemszögéből nézve) nem is olyan mulatságos a történet. Azok, akik a társadalmi progresszió képviselőinek hiszik magukat, szinte elvárják, hogy az “ő irodalmuk” őket támogassa. Ez az igény Ignotus szerint szinte magától értetődő reflex: a politika - irányultságától függetlenül - a saját nyelvére lefordíthatóan “hasznos” teljesítményt vár el az íróktól. Nem is teljesen megalapozatlanul, hiszen egyértelmű, hogy az irodalom képes előre jelezni bizonyos társadalmi átalakulásokat, s ”ezzel a megmutatással” maga is részesévé válik azoknak. Az irodalom a társadalmi szükségletek kielégítésének egyik módja, nevezetesen *képzelet útján való* szükséglet-kielégítésé. Az író “érzésén és képességén keresztül” a társadalom befolyásolja születőben levő esztétikai formákat; az esztétika, s vele együtt az esztétikai ítélet, “értékmérés” vitathatatlanul determinált társadalmilag. Az előadó, akárcsak előtte és utána annyian, ennek a determinizmusnak a *mikéntjére* kérdez rá, pontosan érezve, hogy minden ettől a választól függ.

---

8 i.m. 668. o.

Ignotus gondosan ügyel arra, hogy a probléma taglalása során egyaránt figyelembe vegye az alkotói és a befogadói oldalt. A társadalom olyan determinánsok révén gyakorol befolyást íróra és olvasóra, melyek jórészt *öntudatlanok* (ilyen a szavak jelentéséről alkotott megegyezés, a tapasztalatok közössége, stb.). A többi determináló tényező között nyilvánvalóan mindkét oldalon jelen vannak és szerepet játszanak a “társadalmi ideálok” is. Előfordul, bár távolról sem szükségszerű, hogy a műnek éppen e társadalmi ideál kifejezése volt tárgya és feladata. Az alkotás esztétikai értékét azonban nem ennek az “ideálnak” politikai vagy tudományos értékétől függ. Akkor hát mitől is? A válasz - nem meglepő módon - az ignotusi esztétika jól ismert alaptétele: az esztétikai érték attól függ, hogy “ezt a becses vagy nem becses ideált hogy sikerült a költőnek kifejeznie”⁹. Minden kétséget kizáróan leteszi a voksát az irodalom autonómiája és kívülről korlátozhatatlan belső szabadsága mellett. “Amint a filozófia nem maradhatott *ancilla theologiae*, a litteratura nem lehet *ancilla politicae*.”¹⁰ A politika - bármilyen politika - egyetlen feladata az irodalommal kapcsolatban az, hogy biztosítsa a lehető legteljesebb szabadságát. Így tehát a politikai progresszióknak (a *szocialista* politikának, konkretizálja Ignotus az előadás végén) bele kell nyugodnia abba, hogy az irodalom megmarad a manchesteri ősliberalizmus állapotában. Az a politikus, aki szeretné kimozdítani a *laissez faire, laissez passer* helyzetéből, hogy hasznot húzhasson belőle, valójában éppúgy árt saját pártjának, mint magának az irodalomnak. 1917-ben, a *Nyugat* addigi útját értékelve továbbszövi ezt a gondolatot. “De mindezzel nincs befejezve az, amivel az írók maguknak s a köznek tartoznak, melytől megértést kívánnak. Amiket a politika az irodalomtól követelt volt: abban lehetett barbár, de ami óhajtásokban fogantak volt e követelések: azokban foglaltathatott igazság. Az irodalom joggal mondhatta a politikának, hogy: én olyan vagyok, amilyen vagyok, s minél inkább nemzeti jónak tekinted az irodalmat s ebből származtatod az irodalommal szemben támasztott igényeidet, annál nagyobb kárt teszel e nemzeti érdekekben, ha parancsok béklyójával elernyeszted az irodalmat. Ám a politika is mondhatta, hogy a felfogások, az érdekek s a csoportok, melyek az új irodalmi hangokban jelentkeznek, sokban enclaveok a nemzetben, szigetek tengerében, sőt, olyik, szálkák

---

9 i.m. 670. o.

10 i.m. 671.o.

testében. Minél hevesebben figyelmeztette az irodalom a társadalmat, hogy a politika az irodalmat egyenesen nem igazíthatja, csak közvetetten, ha olyan állapotokat teremt, melyek a társadalom egységével s az élet egyöntetű teljességével az írókat is olyanokul születetik, kik ez egyöntetűségből ki nem fajzanak: annál fájdalmasabban kellett magának is éreznie a társadalom széttépettségét, meghasonlottságát, önnön magában való idegenségét. Az irodalom ténye és izgatása teremthet magának elismertetést, de közönséget nem. S ha egyéb nem, már az ez után való természetes és nemes áhítozás ráterelhette az írókat a politikai érdeklődésre. Politikával, az egésznek való s az egész számára üdvös politikával segíteni kialakítani azt a nemzeti egységet, melyből az ő egyetemes lelkének hű mása gyanánt vetődik ki a manapi irodalom: ez a törekvés logika szerint váltotta fel vagy egészítette ki az írókban az elszántságot, mellyel elébb az irodalom önjogúságát a politika felsőbbbségi igényei ellen védtek. S ezzel annál kevésbé határsértőek vagy túlkapóak, mert nemcsak hogy az írók egyenként is polgárok, kiknek joguk a politika, de maga az irodalom, maga a művészet is nemzeti életág, melynek, mint a termelési ágaknak megvan joga az érdekérvényesülésre, s meglehet, mindezeknél megokoltabban, az a hite, hogy az ő érdeke közérdek.”¹¹ Ignotus nézetrendszere tehát némileg elmozdul a világháború évei alatt a politizáló irodalom, s még inkább a politizáló író értékelése irányába. A fogalmazásmód látszólagos határozottsága ellenére érződik az elméleti alapállás elbizonytalanodása a körülmények, a politikai helyzet szorításában. Közeledik az az idő, amikor már nem az ő nézetei fogják meghatározni a *Nyugat* politikai hangfekvését.

Angyalosi Gergely

---

¹¹ Ignotus: *Tíz év Nyugat*. In: Ignotus válogatott írásai. Szépirodalmi, 1969. 682. o.